

MÜƏLLİMİN FƏLSƏFİ-PSIXOLOJİ BİLİKLƏRİ YENİ PEDAQOJİ YANAŞMA KİMİ

Elnurə Sədulla qızı Ağazadə

Bakı Qızlar Universitetinin magistrantı

ORCID: 0009-0004-2001-7974

<http://www.doi.org/10.62706/bqiz.2025.v24.i3.25>

E-mail: elnureagazade00@gmail.com

Açar sözlər: müəllim psixoloji bilikləri, müəllim fəlsəfi bilikləri, yeni pedaqoji yanaşma, fəlsəfi-psixoloji hazırlıq, konstruktivizm, pedaqoji liderlik, tədrisdə dəyərlər, şəxsiyyətin inkişafı.

Ключевые слова: психологические знания учителя, философские знания учителя, новый педагогический подход, философско-психологическая подготовка, конструктивизм, педагогическое лидерство, ценности в обучении, развитие личности.

Key words: teacher's psychological knowledge, teacher's philosophical knowledge, new pedagogical approach, philosophical-psychological training, constructivism, pedagogical leadership, values in education, personality development.

Müasir dövrdə təhsil sahəsində baş verən qlobal dəyişikliklər müəllimdən yalnız bilik ötürən şəxs olmağı deyil, eyni zamanda şagirdlərin intellektual, mənəvi və sosial inkişafına istiqamət verən lider olmağı tələb edir. XXI əsrin təhsil konsepsiyaları göstərir ki, müəllimin peşəkarlığı onun sadəcə fənn üzrə biliklərinin səviyyəsi ilə deyil, həm də fəlsəfi və psixoloji biliklərə nə dərəcədə yiyələnməsi ilə müəyyən olunur. Bu baxımdan müəllimin fəlsəfi-psixoloji hazırlığı yeni pedaqoji yanaşmanın əsas istiqamətlərindən biri hesab olunur.

Fəlsəfi bilik müəllimə təlim və tərbiyə prosesinə bütöv dünyagörüşü ilə yanaşmağa, fəaliyyətini etik və mənəvi prinsiplərə əsaslandırmağa imkan verir. Psixoloji biliklər isə şagirdlərin fərdi xüsusiyyətlərini, yaş inkişaf mərhələlərini, maraq və meyllərini, emosional vəziyyətlərini nəzərə alaraq pedaqoji prosesin səmərəli təşkilinə şərait yaradır. Bu iki sahənin vəhdəti müəllimin pedaqoji fəaliyyətində sistemli, elmi əsaslandırılmış və humanist mövqenin formalaşmasına gətirib çıxarır. Təhsil fəlsəfəsi müəllimin pedaqoji fəaliyyətinin ideya-nəzəri bünövrəsini təşkil edir. Fəlsəfi hazırlığa malik olan müəllim tədrisin məqsədini, məzmununu və dəyərlərini dərk edir, seçdiyi pedaqoji yanaşmaların məna və mahiyyətini şagirdlərə aşılaya bilir. Fəlsəfi düşüncə müəllimin peşəkar fəaliyyətində aşağıdakı istiqamətlərdə özünü göstərir:

- Təlimin məqsədini yalnız bilik ötürülməsi kimi deyil, şəxsiyyətin hərtərəfli inkişafı kimi müəyyənləşdirmək;
- İnsan və cəmiyyət münasibətlərini nəzərə alaraq təhsil prosesini sosial dəyərlərə bağlamaq;
- Tədris prosesinə etik, humanist və mənəvi prinsiplər baxımından yanaşmaq;

Müəllimin fəlsəfi biliklərə əsaslanan pedaqoji fəaliyyəti onu yalnız bilik ötürən şəxs deyil, həm də düşüncə formalaşdırıcı, dəyərləri aşılamaq və gələcək vətəndaşları tərbiyə edən bir rəhbər mövqeyinə yüksəldir. Psixoloji biliklər müəllimlik fəaliyyətində xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Onlar müəllimə şagirdlərin daxili aləmini, fərdi xüsusiyyətlərini, maraq və meyllərini anlamağa imkan yaradır. Bu isə pedaqoji prosesi monoton və mexaniki fəaliyyətdən xilas edir, onu daha canlı və yaradıcı bir mühitə çevirir.

K.D. Uşinski müəllimin psixologiyanı dərinədən mənimsəməsinin vacibliyini vurğulayaraq qeyd etmişdir ki, pedaqoji fəaliyyət psixoloji qanunauyğunluqlardan kənarda uğur qazana bilməz. J.J. Russo isə uşaqların “kiçildilmiş böyüklər” olmadığını, hər yaş mərhələsinin özünəməxsus xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq tərbiyə işinin qurulmalı olduğunu göstərmişdir.

Psixoloji hazırlığa malik müəllim şagirdlərin yaşını, diqqətini, hafizəsini, təfəkkürünü, təxəyyülünü, temperament və xarakterini nəzərə alır. Bu, dərsi fərdiləşdirməyə və şagirdləri şəxsiyyət kimi qiymətləndirməyə imkan verir. Psixoloji biliklər müəllimdə müşahidə qabiliyyəti, analitik düşüncə, emosional təsir, humanist münasibət və empatiya kimi vacib keyfiyyətləri formalaşdırır. Bu keyfiyyətlər müəllimin şagirdlərlə “subyekt–subyekt” münasibət qurmasına və hörmətini qazanmasına kömək edir. Beləliklə, fənn həm bilik mənbəyi, həm də şəxsiyyətin inkişafına xidmət edən vasitə olur.

Müasir pedaqogikada konstruktivizm, şəxsiyyətyönlü təlim, humanist pedaqogika və inklüziv təhsil müəllimin fəlsəfi-psixoloji biliklərə malik olmasını zəruri edir. Bu yanaşma müəllimə imkan verir:

- Şagirdləri passiv yox, fəal iştirakçı kimi görmək;
- Təhsil prosesində humanist, demokratik və şəxsiyyətyönlü prinsipləri tətbiq etmək;
- İnkişaf edən cəmiyyətin dəyərlərinə uyğun yeni təlim strategiyaları hazırlamaq;
- Şagirdlərin fərdi potensialını üzə çıxarmaq və onların sosiallaşmasına dəstək vermək.

Beləliklə, müəllimin fəlsəfi-psixoloji bilikləri onun peşəkar fəaliyyətində yeni pedaqoji yanaşmanın əsas sütununu təşkil edir. Fəlsəfi biliklər müəllimə dünyagörüşünü genişləndirməyə, təhsil prosesinə dəyərlər və mənəvi prinsiplər baxımından yanaşmağa imkan verirsə, psixoloji biliklər şagirdlərin fərdi xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq təlim-tərbiyə prosesini daha səmərəli təşkil etməyə şərait yaradır. Bu vəhdət nəticəsində müəllim müasir dövrün tələblərinə cavab verən, həm bilik ötürən, həm də şəxsiyyət formalaşdıran pedaqoji lider mövqeyinə yüksəlir. Həzrəti Məhəmməd peyğəmbər (s) demişdir: “Müəllim nur yayan insandır”. Müasir dövrdə müəllim yalnız bilik ötürən yox, həm də humanist, əxlaqi cəhətdən kamil, intellektual və yüksək mədəniyyətli peşəkar kimi formalaşmalıdır; bu tələblər müəllimin həm pedaqoji, həm də vətəndaşlıq funksiyalarını ehtiva edir.

Respublikamızda dövlət səviyyəsində həyata keçirilən islahatlar müəllim kadrlarının davamlı peşəkar inkişafına xüsusi önəm verir; bu, müəllimlərin sertifikatlaşdırılması, yenilənmiş tədris proqramları və müəllim idarəetmə sistemlərinin gücləndirilməsi kimi tədbirlərlə müşayiət olunur. Son illərdə həyata keçirilən təhsil islahatları nəticəsində yeni təlim texnologiyalarının tətbiqi şagirdin tədris prosesinin subyekt kimi formalaşmasına imkan yaratmışdır. İnteraktiv metodlar isə müəllim–şagird əməkdaşlığını gücləndirərək tədris münasibətlərinin modernləşməsinə təmin etmişdir. Bütün bunlar müəllimlərin pedaqoji-psixoloji hazırlığının, peşəkar bacarıqlarının və müasir düşüncə tərzinin davamlı inkişafını zəruri edir.

Problemin aktuallığı. Müasir təhsil sistemində müəllimlərin yalnız fənn biliklərinə deyil, həm də fəlsəfi və psixoloji hazırlığa malik olmaları tələb olunur. Qloballaşma, informasiya bolluğu və şagirdlərin fərdi inkişafının təmin olunması zərurəti bu problemi daha da aktuallaşdırır. Digər tərəfdən, təhsilə alanların yaş xüsusiyyətləri, fərdi maraqları, emosional və sosial ehtiyacları nəzərə alınmadan aparılan təlim prosesi gözlənilən nəticəni vermir. Ona görə də, psixoloji yanaşmalar müəllimlər üçün metodoloji baza rolunu oynayır. Bu iki sahənin sintezi müasir

pedaqoji nəzəriyyələrin–konstruktivizm, humanizm, şəxsiyyətyönlü təlim və inklüziv təhsilin – uğurlu tətbiqi üçün zəruridir.

Problemin elmi yeniliyi. Müəllimin pedaqoji fəaliyyətində fəlsəfi-psixoloji biliklərin sintez olunması yeni yanaşma kimi çıxış edir. Bu, tədris prosesinə sadəcə metodoloji deyil, həm də dünyagörüş, etik və humanist aspektdən yanaşmağa imkan verir. Müəllimin psixoloji və fəlsəfi hazırlığının birləşdirilməsi pedaqoji elmdə yeni nəzəri əsaslar yaradır. Bu yanaşma pedaqoji prosesi yalnız metodoloji çərçivədə deyil, həm də humanist və dəyərləryönlü aspektdə izah etməyə imkan yaradır. Elmi yenilik ondan ibarətdir ki, müəllimin fəaliyyəti bilik ötürməklə məhdudlaşmır, həm də şagirdin şəxsiyyət kimi inkişafına xidmət edən kompleks proses kimi şərh olunur.

Problemin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Müəllimin fəlsəfi-psixoloji biliklərə yiyələnməsi təlim prosesində bir sıra praktiki nəticələrə gətirib çıxarır. İlk növbədə, bu yanaşma müəllimə dərs prosesini şagirdlərin yaş, fərdi və psixoloji xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq qurmağa imkan verir ki, nəticədə tədris daha səmərəli və məqsədyönlü təşkil olunur. İkincisi, fəlsəfi-psixoloji hazırlığa malik müəllim şagirdlərdə yalnız bilik deyil, həm də əxlaqi dəyərlər, tənqidi və yaradıcı təfəkkür formalaşdırır. Məqalədən ali məktəb pedaqoqları, magistrant və doktorantlar istifadə edə bilərlər.

Ədəbiyyat

1. Əliyeva, S. Psixoloji hazırlıq və müəllim peşəkarlığı. Bakı: Elm və Təhsil, 2015.
2. Həsənov, R. Müasir təhsil və fəlsəfi yanaşmalar. Bakı: Maarif, 2018.
3. Hüseynov, M. Şəxsiyyətyönlü təlim və pedaqoji yanaşmalar. Bakı: Təhsil Akademiyası, 2019.
4. İlyasov, M.İ. Müəllim peşəkarlığı və pedaqoji səriştəliliyin müasir problemləri. Bakı: Elm və Təhsil, 2018.
5. Qəhrəmanov, A. Təhsil fəlsəfəsi və pedaqoji nəzəriyyələr. Bakı: Təhsil Akademiyası, 2013.
6. Quliyev, İ. Psixologiyanın təhsildə rolu. Bakı: Təhsil Evi, 2017.

E.S. Ağazadə

Müəllimin fəlsəfi-psixoloji bilikləri yeni pedaqoji yanaşma kimi Xülasə

Müasir təhsildə müəllim yalnız fənn mütəxəssisi olmaqla kifayətlənməməli, həm də fəlsəfi və psixoloji biliklərə malik olmalıdır. Fəlsəfi biliklər müəllimə təhsilin məqsəd və dəyərlərini anlamağa kömək edir. Psixoloji biliklər isə şagirdlərin yaş və fərdi xüsusiyyətlərini nəzərə almağa imkan yaradır. Bu yanaşma müəllimi yalnız bilik ötürücüsü deyil, həm də şəxsiyyət formalaşdırıcısıdır. Müəllim hazırlığında fəlsəfə və psixologiyanın rolunun artırılması vacibdir. Beləliklə, fəlsəfi-psixoloji yanaşma təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsində əsas amil sayılır.

Э.С. Агазаде**Философско-психологические знания учителя как
новый педагогический подход****Резюме**

В современном образовании учитель должен быть не только знатоком предмета, но и обладать философскими и психологическими знаниями. Философские знания помогают понять цели и ценности обучения. Психологические знания позволяют учитывать возрастные и индивидуальные особенности учеников. Такой подход делает учителя не просто носителем знаний, а воспитателем личности. Важно усилить роль философии и психологии в подготовке учителей. Таким образом, философско-психологический подход является важным фактором повышения качества образования.

E.S. Agazade**Teacher's philosophical-psychological knowledge as a new pedagogical approach****Summary**

In modern education, a teacher should not only be a subject specialist but also possess philosophical and psychological knowledge. Philosophical knowledge helps teachers understand the goals and values of education. Psychological knowledge allows them to consider students' age and individual characteristics. This approach makes the teacher not just a knowledge transmitter but also a personality builder. It is important to increase the role of philosophy and psychology in teacher training. Thus, a philosophical-psychological approach is a key factor in improving education quality.

Redaksiyaya daxil olub: 30.09.2025